

Республік” від 12.11.1923 р. // СУ РСФСР. –1923. –№ 107. –Ст.1033.

14. Постанова ВУЦВК і РНК УСРР “Положення про Постійне Представництво УСРР при уряді Спілки РСР” від 02.01.1924 р. // ЗУ УСРР. –1924. –№ 1. –Ст.2.

15. Центральний державний архів громадських об’єднань України (ЦДАГОУ). –Ф.1. –Оп.16. –Спр.1. –Арк. 222.

16. ЦДАГОУ. –Ф.1. –Оп.16. –Спр.2. –Арк. 46.

17. Постанова ЦВК і РНК СРСР “Про порядок зносин урядових установ і посадових осіб Союзу РСР і союзних республік з урядовими установами і посадовими особами іноземних держав” від 27.08.1926 р. // СУ СССР. –1926. –№ 58. –Ст.426.

Надійшла до редколегії 07.07.2006

СТРЕЛЬНИКОВА И.Ю. ОРГАНЫ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ СОВЕТСКОЙ УКРАИНЫ ПОСЛЕ СОЗДАНИЯ СОЮЗА ССР

Исследуются органы внешних сношений Украинской ССР после создания союза ССР. Анализируются правовые основы их деятельности и компетенции. Подчеркивается смена статуса Украины на международной арене после входа ее в состав СССР.

STREL'NIKOVA I.YU. BODIES OF FOREIGN POLICY OF THE SOVIET UKRAINE AFTER CREATION TO UNION SSR

Bodies of external attitudes Ukrainian SSR after creation to union SSR are investigated. Legal bases of their activity and the competence are analyzed. Change of the status of Ukraine with international scene after its input in structure of the USSR is emphasized.

П.В. ЦИМБАЛ

канд. юрид. наук, доц.

Національний університет державної податкової служби України

УДК (477)331.212.2“1945/1991”

**ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ В 50-90 РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ**

Аналізується податкова політика післявоєнного періоду до розпаду Радянського Союзу.

В післявоєнний період, в 50-ті роки ХХ століття, уряд впроваджує ряд заходів щодо зниження податків з фізичних осіб та деяких податків, що перекладалися в цінах на населення. Так, були відмінені обов’язкові натуральні поставки продуктів. З метою зниження цін на послуги для населення скасовувався податок з нетоварних операцій. В цілому ж в післявоєнний період (до 1953 р.) податкова система в СРСР залишилась практично незмінною. Прибутковий податок займав центральне місце в системі податків періоду радянських часів.

11.07.1948 року Президією Верховної Ради СРСР було прийнято Указ “Про прибутковий податок з колгоспів”, згідно з яким колгоспи мали сплачувати прибутковий податок з отриманого доходу. Ставки податку встановлювалися в залежності від виду діяльності, від якого отримано дохід, і становили від 6 % до 15 % оподаткованого доходу. За несвоєчасну сплату прибуткового податку до бюджету колгоспам нараховувалася пеня у розмірі 0,05 % недоїмки за кожен день прострочення. На той час держава враховувала специфіку виробництва в сільському госпо-

дарстві, нерівномірність отримання прибутків протягом року, тому терміни сплати було встановлено такі: до 1 червня - 30 % річної суми податку, до 1 жовтня – 30 % і до 1 грудня - 40 % [1, с.100; 2, с.338-341]. При обкладенні колгоспу податком застосовувалось пропорційне обкладення, що стимулювало розвиток сільського господарства і укріплення матеріальної бази колгоспу.

У 1948 році був підвищений сільськогосподарський податок з присадибних ділянок колгоспників, обов’язкові поставки сільськогосподарської продукції з присадибних ділянок, які на 1951 році з двору становили: м’яса – 45 кг., молока – 160 л., яєць – 130 шт., вовни – 1 кг. Лише в 1958 році ці поставки були скасовані. В той же час звільнили від податку малосімейних та бездітних жінок [3, с.112].

В 1946 році неоподаткований мінімум по прибутковому податку для робітників і службовців був підвищений з 150 до 260 руб. в місяць. До робітників і службовців по оподаткуванню були віднесені також літератори, працівники мистецтва лише з тією відмінністю, що для них була встановлена не місячна, а річна шкала обкладення [4,

с.593; 5, с.231]. Це було викликано, в першу чергу, заходами по підготовці до відміни в 1947 році карткової системи [4, с.592].

Крім того, Указом Президії Верховної Ради СРСР від 28.06.1947 року замість податку з видовищ, який був введений 10.09.1942 року, був запроваджений податок з іподромів [4, с.605; 6, с.188-191].

В 1953 році була проведена корінна реформа сільськогосподарського податку - 8.07.1953 року п'ятою сесією Верховної Ради СРСР третього скликання був прийнятий Закон "Про сільськогосподарський податок", який докорінно змінив порядок обкладання податком сільське населення.

Цим законом передбачалась зміна порядку нарахування сільськогосподарського податку. Прибуткове обкладення було замінене погектарним обкладенням. Господарства колгоспників оподатковувалися за фіксованими ставками з 1 соті гектара присадибної землі, що була в особистому користуванні колгоспного двору, незалежно від розміру загальної суми доходів господарств колгоспників, отриманих ними від особистого господарства. Передбачалося значне зниження попередньо встановленого сільськогосподарського податку. Ставки податку з однієї соті гектара були різними. В Росії їх розмір коливався від 3 до 14 руб. В Україні ставки з однієї соті гектара становили від 2 до 6 карбованців у західних областях і від 5 до 12 карбованців у східних областях [1, с.101; 2, с.270-271; 4, с.601; 5, с.218].

Під час визначення ставки податку у певній місцевості враховувалися площа посівів різних сільгоспкультур, урожайність, наявність ринків збуту, розміри доходу. Було встановлено чисельні пільги. Сплата податку передбачалася у такі терміни: до 1 березня і 1 червня - по 20 % річної суми, до 1 вересня і 1 листопада - по 30 % річної суми [1, с.101]. В 1953 році були знижені ставки одноразового збору на колгоспних ринках і звільнені від його сплати колгоспи, колгоспники і інші громадяни за торгівлю окремими видами продуктів.

З 1958 році сільське населення було звільнено від сплати дорожніх повинностей. У зв'язку з реформуванням сільськогосподарського податку в системі податкових інспекцій був проведений ряд організаційних змін. З 1956 року в функції податкової інспекції була включена також організація обов'язкових поставок населенням сільськогосподарських продуктів. У 1959 році податкові інспекції були об'єднані з інспекціями державних доходів. Після цього податкові дільниці стали називатися територіальними. Функції податкових інспекторів стали виконувати інспектори з державних доходів.

Друга половина 60-х років і початок 70-х років характеризувались переорієнтацією функцій податкових важелів. Починали використовуватись нові механізми, розвиток економіки країни починає все більше набирати темпів.

Так, з 1965 року реформуються відрахування від прибутку підприємств. З'являються три основні платежі: плата за основні виробничі фонди та нормовані оборотні засоби, плата за фонди; фіксовані (рентні) платежі; вільний залишок прибутку, що підлягав внесенню до бюджету. Плата за фонди вносилася у відсотках до вартості виробничих основних фондів, наднормативних запасів невстановленого обладнання та нормативних оборотних засобів, не прокредитованих банком. Норма плати, як правило,

складала 6 відсотків. Однак з низьким рівнем рентабельності користувалися нормою 3 відсотки, будівництво - від 2 до 6 відсотків.

Фіксовані (рентні) платежі являли собою вилучення прибутків, вищих за середні по галузі. Вони були встановлені для підприємств, які не використовували розрахункові ціни та "у яких утворювався диференційований чистий прибуток і рентабельність яких була вищою від середньої по галузі внаслідок сприятливих, природних, транспортних, техніко-економічних умов виробництва" [7, с.153]. Розміри платежів були диференційовані за галузями: для видобувної промисловості - в твердих сумах з 1 тони нафти чи руди, 1000 м³ газу тощо; для обробних та переробних галузей - як у твердих сумах, так і в процентах до прибутку чи вартості реалізованої продукції.

Вільний залишок прибутку визначався як різниця між прибутком підприємства та платою за фонди, фіксованими (рентними) платежами, процентами за кредит, та сумами, спрямованими до фондів економічного стимулювання. Існували нормативи, згідно яких частина прибутку залишалася на підприємствах для розвитку виробництва і матеріального стимулювання працюючих. Сума різниці підлягала внесенню до бюджету.

Уряд приділяв помітну увагу і сільському господарству, намагався вжити заходів для сприяння розвитку виробництва сільгосппродукції, стабілізувати та поліпшити фінансовий стан колгоспів і радгоспів. Для заохочення максимального збільшення виробництва у колгоспах продукції тваринництва постановою Ради Міністрів СРСР "Про заходи щодо подальшого зміцнення економіки та фінансового стану колгоспів" на 1961-1965 роки колгоспам було надано пільгу щодо прибуткового податку у вигляді звільнення від оподаткування 80 % оподаткованого доходу (валового виторгу за мінусом грошових виробничих затрат) від реалізації м'яса всіх видів, живої худоби, птиці, яєць, молока та молочних продуктів [6, с.343].

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 10.04.1965 року був прийнятий Закон "Про прибутковий податок з колгоспів". Його сплачували сільськогосподарські і риболовецькі артілі, які мали доходи від сільського господарства, підсобних підприємств і надання послуг. Об'єктами оподаткування були: чистий прибуток колгоспу, артілі тощо за відрахуванням частини прибутку, яка відповідала рентабельності в 15 %; частина прибутку оплати праці колгоспників, яка перевищувала середньомісячний зарібок з розрахунку на одного працюючого колгоспника [4, с.589].

Таким чином, взаємовідносини сільськогосподарських підприємств із бюджетною системою в СРСР періоду останніх п'ятирічок характеризувалися різним підходом до оподаткування колгоспів та радгоспів. Колгоспи мали сплачувати прибутковий податок, який вираховувався окремо з чистого доходу колгоспу та фонду оплати праці колгоспників. До 1970 року прибутковий податок стягувався в розмірі 12 % суми оподаткованого чистого доходу і 8 % оподаткованого фонду оплати праці. При цьому, якщо сума чистого доходу в колгоспі становила менше як 15 % щодо собівартості продукції, то прибутковий податок не стягувався [8, с.179].

Із 1970 року в оподаткуванні колгоспів відбулися деякі зміни. Платниками прибуткового податку тепер визнава-

лися лише ті господарства, які мали рентабельність понад 25 %. Розрахунок прибуткового податку здійснювався за прогресивними ставками з чистого доходу колгоспу, за кожен відсоток рентабельності, що перевищував 25 %. При цьому загальна сума податку не мала перевищувати 25 % оподаткованого чистого прибутку.

З фонду оплати праці прибутковий податок сплачувався незалежно від рівня рентабельності, якщо цей фонд перевищував встановлений мінімум (60 руб., а з 1983 року – 70 руб. на колгоспника на місяць). Радгоспи, переведені на повний госпрозрахунок і рівень рентабельності яких становив понад 25 %, мали вносити до бюджету відрахування від прибутку. Розрахунок цих відрахувань здійснювався за тими самими ставками, що й прибуткового податку з колгоспів. Загальна сума податку не мала перевищувати 25 % оподаткованого прибутку радгоспу.

Крім відрахувань з прибутку, радгоспи повинні були вносити до бюджету також платежі з обігу, якщо вони мали підсобні господарства та промисли, що виробляли товари народного споживання, рівень рентабельності яких перевищував 25 % [1, с.102]. Радгоспи вносили до бюджету також плату за основні виробничі фонди сільськогосподарського призначення у розмірі 1 % їхньої середньорічної балансової вартості. При цьому основні виробничі фонди несільськогосподарського призначення не оподатковувалися.

12.05.1978 року був прийнятий Указ Президії Верховної Ради СРСР “Про прибутковий податок з іноземних юридичних і фізичних осіб”. Платниками цього податку були як юридичні, так і фізичні особи, якими виступали іноземні компанії, фірми, корпорації чи їх представництва (бюро, агентства), іноземні громадяни та особи без громадянства, які займалися дозволеною їм діяльністю на території СРСР [4, с.650].

В кінці 70-х на початку 80-х років практикуються досить часті зміни до порядку нормативного розподілу прибутку підприємств та механізму справляння податку з обороту, податку з колгоспів. Так, згідно з Указом Президії Верховної Ради СРСР від 1.03.1979 року був встановлений “Прибутковий податок з кооперативних і громадських організацій”. Платниками цього податку були господарські органи кооперативних і громадських організацій, які були на госпрозрахунку. Він справлявся з фактичного балансового прибутку названих суб’єктів. Ставка складала 35 відсотків. Лише профспілки користувалися зниженою ставкою – 25 відсотків [7, с.154]. Від сплати цього податку звільнялися такі громадські організації, як товариство “Знання”, союз архітекторів СРСР, союз композиторів СРСР, літературний та художній фонди, бюро пропаганди радянського кіно, союз кінематографів та міжнародні громадські організації, які діяли на території СРСР, наприклад, Червоного хреста і Червоного полумісяця.

Систему податків у цей період складали: прибутковий податок; податок з холостих, одиноких та малосімейних громадян; сільськогосподарський податок та місцеві податки і збори.

Згідно Указу Президії Верховної Ради СРСР “Про місцеві податки і збори” від 26.01.1981 року до місцевих податків відносилися: земельний податок, податок з власників транспортних засобів, податок з власників будівель. З

1.07.1981 року були внесені зміни до порядку сплати податків з власників будівель та з власників транспортних засобів. Ці податки сплачувалися вже кілька десятиліть і служили прибутками місцевих бюджетів. Однак з 1981 року, наприклад, по податку з власників будівель розширилося коло платників за рахунок кооперативних підприємств – власників житлового фонду. До місцевих зборів були віднесені: курортний збір, разовий збір на колгоспних ринках, самооподаткування тощо. Організація роботи по нарахуванню і стягненню місцевих податків і зборів покладалася на відповідні Ради народних депутатів [4, с.670].

Одним з важливих важелів регулювання державних фінансів і соціальної сфери був прибутковий податок з громадян. Слід зазначити, що на протязі багатьох років спостерігався не лише зріст величини ставки цього податку, але й збільшення його частки в державному бюджеті. Так, згідно статистичних даних, частка прибуткового податку з громадян в доходах державного бюджету СРСР складала в 1961 році – 7 %, а в 1971, 1981, 1987 роках – 8 %. В той же час коли в бюджет України ця частка лише в 1998 році складала – 12,52 % [9, с.21].

Податки з населення були додатковим джерелом формування доходної бази державного бюджету. Їх доля в доходах бюджету була відносно невеликою: в 1960 році – 7,3 %, в 1970 році – 8,1 %, в 1980 році – 8,1 %, в 1985 році – 7,7 % [10, с.90; 11, с.630].

З середини 80-х років уряд, вирішуючи економічні проблеми, пішов шляхом реформування механізмів та методів господарювання. Цей процес породив нові організаційно-правові форми господарювання та види господарської діяльності. Це вимагало адекватних змін в оподаткуванні з метою забезпечення рівних умов розвитку державним та недержавним підприємствам. У зв’язку з цим було запроваджено патентування індивідуального підприємства та податок на прибуток кооперативів. В той час індивідуальне підприємство називали “індивідуальною трудовою діяльністю”. Для її здійснення не вимагалась реєстрація, однак необхідно було придбати патент, сплативши до бюджету відповідний збір. Патенти мали різний термін дії: від 1 місяця до 1 року. Плата за патент залежала від терміну та виду діяльності. По закінченню терміну дії необхідно було придбати патент ще раз. Мінімальна вартість патенту складала 25 рублів [7, с.155].

З 1990 року був відмінений нормативний розподіл прибутку державних підприємств і одночасно був введений податок на прибуток підприємств. Згідно з новим порядком оподаткований прибуток визначався як різниця між виручкою підприємства і собівартістю продукції. На першому етапі реформування такий крок означав величезні витрати бюджету. Прагнучи хоча б частково їх покрити, уряд запровадив з 01.04.1990 року універсальний акцизний податок – з продажу (при цьому податок з обороту було збережено). Він встановлювався як надбавка до роздрібних цін товарів та послуг і справлявся за ставкою 5 відсотків. Це було останнє рішення Радянського уряду в частині оподаткування. З серпня 1991 року держава Радянський Союз припинила своє існування.

Підсумовуючи податкову політику СРСР в 50-90-х роках ХХ століття можна зробити наступні висновки:

- післявоєнний етап в системі оподаткування характе-

ризується зниженням податкового тиску на населення;
 - через нормативний розподіл держава остаточно переходить до вилучень прибутків підприємств;
 - економічна криза 80-х років та перехід на нові умови господарювання породжує нові перерозподільно-фіскальні механізми, яким судилося проіснувати лише 1-2 роки;
 - податок на прибуток став свідченням наближення до загальноприйнятої практики оподаткування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комарова І.В. Історичні аспекти оподаткування селянства в Україні // Фінанси України. -2001. -№ 6.-С.96-102.
2. Сборник законодательства по сельскому хозяйству /Под ред. А. Болдырева. -Т.2. -М.: Госюриздат, 1955. -С.270-271, 348-351.
3. Ярошенко Ф.О., Павленко В.Л. Історія податків та оподаткування в Україні: Навчальний посібник. -Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. -240 с.

4. Кучерявенко Н.П. Курс налогового права: В 6-ти т. - Т.1. Генезис налогового регулирования: У 2-х ч. -Ч.2. - Харьков: «Легас», 2002. -791 с.
5. Марьяхин Г.Л. Очерки истории налогов с населения в СССР. -М.: Финансы, 1964. -С.207.
6. Гурвич М.А. Советское финансовое право. -М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1952. -С.188-195.
7. Ярошенко Ф.О., Мельник П.В., Андрущенко В.Л., Мельник В.М. Історія оподаткування: Навчальний посібник. -Ірпінь: Нац. академія ДПС України, 2004. -242 с.
8. Галимон Л.С. Финансы сельского хозяйства: Учебник. -М.: Финансы, 1970. -С.179.
9. Горицкая Н. Подходный налог с граждан: будущее в прошедшем // Налоговое право. -1999. -№ 5. -С.21-24.
10. Налоги и налогообложение /Под ред. М.В. Романовского, О.В. Врублевской. -СПб.: Питер, 2001. -544 с.
11. Народное хозяйство в ССР за 70 лет. -М.: Статистика, 1987.

Надійшла до редколегії 12.06.2006

ЦЫМБАЛ П.В. ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ В 50-90 ГОДАХ XX СТОЛЕТИЯ

Анализируется налоговая политика послевоенного периода до распада Советского Союза.

TSYMBAL P.V. LEGAL DESCRIPTION IN TAX POLICY OF UKRAINE FOR 50-90 YEARS THE XX CENTURY

In the article is analyzed the tax policy of post-war period to disintegration of Soviet Union.

Д.А. ШИГАЛЬ

канд. юрид. наук

Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого

УДК 347.962.2“1864”

ГОЛОВНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ МИРОВОГО СУДУ, СТВОРЕНОГО ЗА СУДОВОЮ РЕФОРМОЮ 1864 РОКУ

Аналізуються результати практичної діяльності мирових судів, створених за судовою реформою 1864 р. На їх підставі робляться висновки щодо визначального напрямку функціонування мирових судів, покладеного також і у підгрунтя їх назви. Із залученням архівного та статистичного матеріалу пропонується новий погляд на природу мирового суду.

Мирові суди, створені у Російській імперії за судовою реформою 1864 р., були одним із найважливіших досягнень пореформеного судоустрою та цілком довели свою доцільність й ефективність в справі здійснення місцевого правосуддя. Їх позитивний вплив на формування у місцевого населення нових звичок цивілізованим і гуманним шляхом вирішувати юридичні складнощі не викликає жодних сумнівів. А результати їх правозастосовчої діяльності повністю переконують, що вони були вельми необхідними для розвантаження загальних судових органів від

обтяжливого обов'язку розглядати й вирішувати велику кількість малозначних цивільних і кримінальних справ. Разом з тим, незважаючи на вже усталену в юридичній науці думку щодо загального позитивного значення мирового суду, ще й досі не вщухають суперечки з приводу його головного призначення у загальній судовій системі, встановленої Судовими статутами 1864 р. Інакше кажучи, для чого був покликаний мировий суд: здійснювати функцію примирення між сторонами процесу, чи виконувати більш широкі обов'язки, у тому числі охоронного та адмі-